

Hart voor Architectuur in Europa

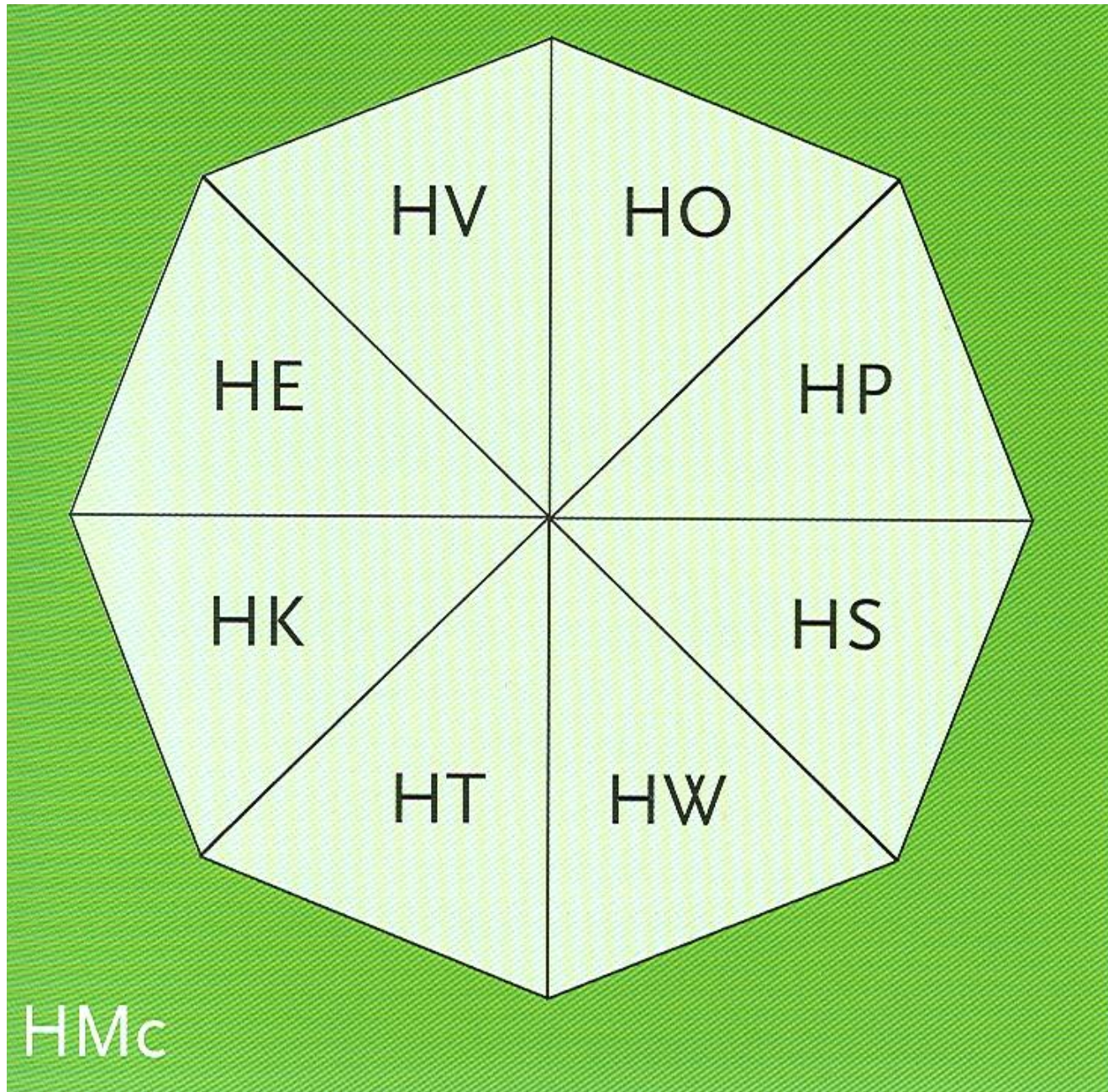
Een 'kleine tocht' door de geschiedenis

Prof. dr. Nico Nelissen

Doel expositie: Hart voor Architectuur in Europa

- De expositie '*Hart voor Architectuur in Europa*' wil mensen inviteren om met hart en ziel naar architectuur te kijken. Het gaat niet om mooie plaatjes, maar om gebouwen en complexen die tot stand komen onder invloed van opdrachtgevers en ontwerpers met hart voor architectuur. Er worden allerlei typen gebouwen besproken en van al die typen wordt een illustratief voorbeeld gegeven dat getuigt van een hartverwarmende architectuur. De bespreking van dat voorbeeld vindt plaats aan de hand van een **octogoon** waarin de elementen bij elkaar zijn gebracht die een architectonisch plan bepalen.
- De expositie is gebaseerd op het gelijknamige boek van Prof. dr. Nico Nelissen '*Hart voor Architectuur in Europa*'.
- **Nico Nelissen** is emeritus-hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en heeft tevens 25 jaar gedoceerd aan de Academie van Bouwkunst te Maastricht. Hij schreef vele boeken op het gebied van de stadssociologie, stadsvernieuwing, monumentenzorg, welstandszorg, natuur- en milieuvraagstukken en bestuurskunde. Hij publiceerde talrijke artikelen in nationale en internationale tijdschriften en was gastdocent aan vele universiteiten in Europa en de Verenigde Staten.

Opgravingarchitectuur

Pompeï als architectuurhandboek

Bij 'opgravingsarchitectuur' gaat het om de resultaten van archeologische opgravingen. Zelden vindt men gebouwen nog in een complete staat. Men ontdekt fundamentresten, sporen van kelders, muren of bijvoorbeeld beerputten. Aan de hand van die gevonden overblijfselen probeert men zich een beeld te vormen van hoe het gebouw er destijds heeft uitgezien. Door situaties met elkaar te vergelijken, kan men vaak toch een beeld krijgen van hoe het gebouw er vroeger heeft uitgezien, hoe het was gebouwd en welke materialen werden gebruikt. Zelfs over het interieur kan men veel te weten komen, vooral daar waar door bijzondere omstandigheden veel bewaard is gebleven, zoals in Pompeii en Herculaneum.

Pompeii werd gesticht door het Italische volk der Oski. Tot aan de vierde eeuw vóór Christus viel de plaats onder de invloedssfeer van Grieken en Etrusken, waarna Pompeii een bondgenoot van Rome werd. In 80 vóór Christus kreeg de stad de status van municipium. Vanaf dat moment heette de stad officieel 'Colonia Veneria Cornelia Pompeianorum'. In de ochtend van 24 augustus 79 ná Christus barstte de Vesuvius uit. Alles moet zich in een paar dagen hebben voltrokken. Aanvankelijk dacht men dat er niet zulke grote gevaren waren. Toen de ernst van de situatie tot iedereen doordrong, was er geen ontkomen meer aan. De houdingen van de gevonden lichamen bevestigen dit. In twee dagen tijd was Pompeii bedolven onder een circa zes meter dikke laag as en vulkanisch gesteente. De stad telde toen ongeveer 20.000 inwoners en bestreek een oppervlakte van 66 ha. Plinius de Jongere maakte in twee brieven aan Tacitus een verslag van de ramp.

Moskeearchitectuur

Mezquita van Cordoba

Een moskee is het gebedshuis van de moslim en heeft meestal de vorm van een rechthoek. Dit hangt samen met het feit dat de eerste moskee de rechthoekige binnenplaats van het huis van Mohammed was. Het woord moskee is een verbastering van het Arabische '*masdjid*', de plaats van neerwerpen. Tijdens het rituele gebed dat de moslim vijf maal per dag moet verrichten, neemt hij een houding aan waarbij hij zich ter aarde werpt. De moslim betreedt ongeschoeid de gebedsruimte, nadat hij de rituele reiniging van gezicht, handen en voeten heeft verricht in een bijruimte. In de moskee vindt men geen afbeeldingen van levende wezens, hooguit abstracte versieringen. Er wordt wel gebruik gemaakt van kleuren, waaronder groen, de kleur van de islam. De '*mihrab*' is de gebedsruimte in het midden van een der muren die de '*kibla*', de gebedsrichting naar de Kaba van Mekka aangeeft. De '*sahn*' is de ommuurde hof buiten de eigenlijke moskee. Een minaret is de lange spitse toren, waarvandaan de moslims worden opgeroepen tot de '*salaat*' (het rituele gebed).

*De Grote Moskee van **Cordoba** beslaat een gebied van 1,5 ha. Bij binnenkomst raakt de bezoeker onder de indruk van het woud van zuilen. Vanuit elke richting openen zich prachtige perspectieven. Het meest imposant is het oudste deel. Hier beleef je nog de donkere, enigszins mysterieuze wereld van monolithische zuilen met rijk gedecoreerde kapitelen. Hier bestaan de plafonds uit houten moerbalken en kinderbinten die fraai beschilderd zijn. Nooit werden met zulke simpele middelen zulke weidse ruimten geschapen. De mensen die aan de bouw van de moskee gewerkt hebben, moeten dit met volle overtuiging en toewijding hebben gedaan. Zij werkten aan de creatie van een godshuis, waarmee zij Allah dienden. Zij hebben daarvoor hun beste kunnen ingezet. Nu, eeuwen later, raakt men nog onder de indruk van de artisanale kwaliteiten van deze microkosmos.*

Kloosterarchitectuur

Commanderij van Alden-Biesen

Een klooster is een oud bouwtype. Samen met kathedralen, kerken en kapellen behoren ze tot de sacrale architectuur. Monastieke architectuur is ontstaan sinds Benedictus van Nursia (480-547) zijn bekende regels formuleerde over kuisheid, gehoorzaamheid en standvastigheid. Een klooster is een complex van gebouwen waarin monniken invulling aan hun leven geven. Het bevat meestal een hof met kruisgang, een kloosterkerk, een dormitorium (gemeenschappelijke slaapzaal), cellen voor monniken, een cellarium (kloosterruimte), een kapittelhuis, een refectorium of refter (eetzaal), een infirmerie (ziekenzaal), een librije (bibliotheek), een scriptorium (schrijfkamer), een voorraadhuis en een gastenhuus. Aan het hoofd van een klooster staat een abt.

Alden Biesen is een groot kastelencomplex. De geschiedenis ervan gaat terug tot 1220. Graaf Arnold III van Loon schonk een grondgebied met de naam Biesen aan de Duitse Orde. Op deze grond werd een huis gebouwd, dat als zetel fungeerde voor de landcommanderij van de Duitse ridderorde. Van het oorspronkelijke ordehuis zijn overigens alleen nog maar archeologische resten over. Het huis bleek te klein. Tussen 1543 en 1566 werd er een volledig nieuw waterslot gebouwd. In de achttiende eeuw werd de landcommanderij omgevormd tot een residentie in laatbarokke stijl. De Biesense bezittingen werden vanaf 1795 geconfisqueerd door de Franse overheid. In 1797 werd het kasteel samen met alle erbij horende gebouwen en gronden aan G. Claes van Hasselt verkocht. Dreigend verval vormde de aanleiding om het complex in 1942 tot monument te verklaren. In 1971 brak een verwoestende brand uit. De Belgische staat kocht de gebouwen op. De provincie Limburg werd eigenaar van de omliggende boomgaarden, landerijen, weiden en het Engelse park. Het unieke gebouwencomplex werd gerestaureerd en omgedoopt tot cultureel centrum van de Vlaamse gemeenschap.

Adellijke architectuur

Casino at Marino in Dublin

Of de adel nu in de stad of buiten op het platteland haar domicilie had, steeds werd veel waarde toegekend aan de uiterlijke verschijningsvorm. Het was niet alleen een kwestie van mooi en comfortabel, maar vooral ook van imponeren. Men wilde aan anderen laten zien dat men niet alleen geld, maar ook smaak had. Vooraanstaande architecten werden ingehuurd om de adellijke architectuur gestalte te geven. Bij de vormgeving waren er twee opties: óf men viel terug op een bekende typologie, óf men probeerde vernieuwend te zijn. In dat laatste geval liep men enig risico beticht te worden van gebrek aan smaak. Het gemakkelijkste was om terug te vallen op een beproefde formule. De klassieke bouwkunst, samen met de interpretatie ervan in de Renaissance en het Classicisme, bood zekerheid.

*Wanneer men Casino at Marino aan de rand van **Dublin** voor het eerst ziet, ervaart men meteen de verwantschap met de antieke bouwkunst. Het gebouw, ontworpen door William Chambers, heeft de grondvorm van een Grieks kruis en is symmetrisch. De vleugels zijn voorzien van een groot raam bekroond door een driehoekig fronton. Kenmerkend voor het gebouw is de zuilenrij die alle hoekpunten van het gebouw ondersteunt en verder ook de pilasterstellingen op de hoeken van de cel van het gebouw. Bovenop op de zuilen ligt een rondomgaand hoofdgestel met een fries en architraaf. Op de dakrand bevindt zich een attiek. Aan de noord- en zuidzijde is een dakopbouw geplaatst met in het vlak guirlandes geflankeerd door de gebeeldhouwde goden: Bacchus, Ceres, Apollo en Venus. De dakopbouwen worden bekroond door siervazen, waarin de schoorstenen zijn opgenomen. Het gebouw is wat verhoogd geplaatst op een stenen plateau. Op de vier hoeken ervan zijn leeuwen geplaatst die op een vooruitgeschoven piëdestal rusten.*

Utopische architectuur

Familistère in Guise

Utopische denkbeelden komen bij architecten vaker voor. Dat is te begrijpen, want als we over de toekomst denken, dan hebben we daar vaak ook een ruimtelijke voorstelling van. Utopieën worden niet alleen in woorden, maar ook in beelden weergegeven. Architectuur is bij uitstek geschikt voor een voorstelling van de toekomst: een ideaal land, een ideale stad, een ideaal dorp of een ideale woning. Een deel van de utopieën is sterk geïnspireerd door een sociale ideologie. Men wordt getroffen door onrecht en ongelijkheid in de samenleving. Men wil er iets aan doen door een nieuwe manier van wonen en werken te introduceren. Socialistisch utopisten besteden vooral aandacht aan goede intermenselijke verhoudingen, gelijkheid tussen mensen en een aangenaam leven voor iedereen.

*In 1857 besloot Godin om te experimenteren met een sociaal model, dat Fourier in zijn 'phalanstère' had ontwikkeld. Tussen 1859 en 1882 stichtte hij een 'Sociaal Paleis' in **Guise**, dat hij Familistère noemde. Deze familienederzetting, ontworpen door Calland en Lenoir, bestond uit 500 woningen, die allemaal voldeden aan de voor die tijd hoogste eisen op het gebied van gezondheid en comfort. De vernieuwingen van Godin beperkten zich overigens niet tot het domein van de huisvesting, ze hadden ook betrekking op de sociale zekerheid en op het leven van alledag. Er werden winkels opgericht waarin levensmiddelen en huishoudelijke artikelen werden verkocht. De winkels hadden geen winst oogmerk. Ook zorgde hij voor onderwijsvoorzieningen. Hij zorgde ook voor voorzieningen op het gebied van cultuur en vrije tijd. In tegenstelling tot andere industriëlen die een arbeiderskolonie lieten bouwen en zelf dan in een grote villa daarbuiten woonden, koos hij er juist voor om ook zelf in de Familistère te wonen. Het leven in de Familistère werd behalve door het werkritme, ook door wekelijkse bijeenkomsten van de arbeiders bepaald. Tijdens deze bijeenkomsten zette Godin zijn ideeën uiteen en zocht hij steun voor zijn initiatieven. Van groot belang waren de jaarlijkse feesten die gevierd werden op de dag van de arbeid en de dag van het kind.*

Arbeidersarchitectuur

Tuinwijk van Eindhoven

Met de opkomst van de industriële samenleving ontstond een nieuwe categorie mensen: de 'arbeiders'. Het zijn mensen die in een fabriek, een mijn of bijvoorbeeld een atelier werkten. Ze kregen een laag loon en hadden grote gezinnen. De huisvestingsomstandigheden van de arbeiders waren vaak allerbelabberdst. Ze woonden in kelders, achterhuizen of krotten. In vrijwel alle Europese landen werd in het begin van de twintigste eeuw via wetten de basis gelegd voor verbetering van de huisvesting van de arbeiders. Woningcorporaties zagen het licht. In tamelijk korte tijd kwamen in alle steden van Europa buurten tot stand op initiatief van woningcorporaties. Bij de mijnindustrie, of een andere tak van industrie speelde ook de werkgever een belangrijke rol bij de vormgeving van de buurt. Zo zijn veel mijnkoloniën en fabrieksbuurten (Gist Brocadis, Philips, Enka, Hevea) ontstaan.

*Ondanks alle opvallende architectuurkenmerken is de stedenbouwkundige opzet van de Tuinwijk van **Eindhoven** toch het belangrijkste. De gebouwen zijn volgens de tuinstadgedachte in een imposant stedenbouwkundig-landschappelijk schema opgenomen. Brede, bochtige lanen markeren de hoofdstructuur en zijn voorzien van een bepaald boomtype (kastanje, linde, beuk e.d.). De lommerrijke lanen voeren allemaal naar het centrale punt: de kerk met kerkplein en omliggende centrale voorzieningen. Het plein is overigens nooit afgebouwd, wat aan één pleinzijde goed te zien is. De dwarsstraten hebben een smaller profiel, maar doen even landschappelijk aan. De woningen hebben een grote voor-, achter- en zijtuin. Liguster- en meidoornhagen zorgden voor een scheiding van het publieke en private domein.*

Gemaalarchitectuur

Woudagemaal bij Lemmer

De vaderlandse geschiedenis vanaf de Middeleeuwen staat in het teken van de ontwikkeling van manieren om overtollig water af te voeren en om nieuw land droog te malen. Vooral de stoomgemalen spreken tot de verbeelding. Wie een dergelijk gemaal ooit in werking heeft gezien, is voor zijn hele leven verkocht (en verknocht) aan deze levende machines. Van buiten zijn de stoomgemalen veelal bekleed met baksteen, voorzien van prachtige siermotieven, terwijl de dakconstructie meestal van staal is. De zware machines steunen op een stevige ondergrond en bevinden zich in een hal die vaak als kathedraal wordt getypeerd. Er zijn in Nederland nog prachtige voorbeelden van dit type architectuur te vinden, hoewel ze niet meer allemaal in bedrijf zijn: het Woudagemaal, de Cruquius, de Antagonist, de Tuut, en de stoomgemalen te Halfweg, Langerak, Mastenbroek en Putten.

*De bouw van het Woudagemaal bij **Lemmer** in het zuidwesten van Friesland, naar een ontwerp van Ir. Wouda, heeft uiteraard alles te maken met wateroverlast. Friesland voert al eeuwen een strijd tegen het water. Weliswaar zorgden de vele vaarten, kanalen en meren voor een behoorlijk waterbergingsreservoir, maar tot in de negentiende eeuw was de waterstaatkundige toestand van Friesland nog tamelijk primitief. Vooral in wintertijd en in natte zomers was de Friese boezem niet in staat om het water te herbergen. Door de ontginning van de hoge zandgronden in het oosten van Friesland nam de druk op de Friese boezem toe. De boezem werd steeds kleiner en het wateraanbod steeg. Een staatscommissie concludeerde dat bemaling van Frieslands boezem noodzakelijk was. In 1909 verklaarde de minister zich bereid om een deel van de bouwkosten voor rekening van het Rijk te nemen. De toenmalige hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat van Friesland Ir. Dirk Frederik Wouda maakte een plan voor het gemaal. In 1920 vond de officiële opening plaats. Nu staat het stoomgemaal er nog altijd in zijn oude luister. Het is nog steeds periodiek in gebruik.*

Mecenasarchitectuur

Impuls van Hagen

Een mens heeft behoefte aan kunst. Door zelf kunst te maken of door van kunstuitingen te genieten, wordt hij geestelijk verrijkt. Hij krijgt interesse voor zaken die anders niet tot zijn belangstellingssfeer zouden behoren. Zeker als het dagelijkse leven wordt gekenmerkt door het ploeteren voor boterham en beleg, dan is het prettig als er momenten zijn dat je kunt genieten van schone dingen. Gelukkig zijn er mensen die hun verzamelde kunst voor een breder publiek toegankelijk maken. Maar dat niet alleen, ze stellen kunstenaars vaak ook in staat om zich aan de kunst te wijden door opdrachten te verstrekken of hun kunstproducten te kopen. Soms richt het mecenaat zich op kunstenaars die in een kolonie bij elkaar wonen. Heel wat kunstenaarskolonies zijn in het verleden afhankelijk gebleken van een mecenas.

*Karl Ernst Osthaus (1874-1921) was de enige erfgenaam van zijn puissant rijke grootouders. Hij kreeg de gelegenheid om te doen wat rijkelui's kinderen graag deden, namelijk het maken van een 'grand tour'. Hij reisde naar het Midden-Oosten, kocht daar kunst- en cultuurvoorwerpen en teruggekomen in zijn geboortestad Hagen kwam bij hem de gedachte op om zijn collecties in een eigen museum onder te brengen. Hij stelde zich tot doel om schoonheid in deze troosteloze omgeving weer terug te brengen. Meer nog, hij wilde 'die Schönheit wieder zur herrschenden Macht im Leben' maken. Twintig jaar lang (1900-1920) heeft hij zich met hart en ziel ingezet voor zijn cultuurmissie. Hij stichtte in **Hagen** een museum, gebaseerd op een plan van architect Carl Gérard, later aangepast door Henry van de Velde. Haalde bekende kunstenaars naar de stad (Henry van de Velde, Jan Lauweriks, Richard Riemerschmid, Bruno Taut, Peter Behrens), verstreekte opdrachten, liet een kunstenaarskolonie bouwen, ging zelf in deze kolonie wonen en wilde een kunstopleiding in het leven roepen. Na zijn dood werd de hele kunstcollectie van het museum aan de stad Essen verkocht.*

Villa-architectuur

Villa Savoye in Poissy

Er zijn villa's binnen en buiten de stad. De stadsvilla's zijn vaak gelegen langs (vroegere) pronkstraten en hebben vooral tot doel om te imponeren. De villa buiten de stad beschikt over andere kwaliteiten. Men kan daar meer ruimte consumeren: de villa bevindt zich op een groot stuk grond. De architectuur van villa's is óf geïnspireerd op oude romantische voorbeelden, óf wil een demonstratie van moderniteit zijn. De traditionele villabouw maakt gebruik van natuur- en baksteen, van houten bouwdeelen en kozijnen, is afgedekt met keramische pannen of natuurlei. De moderne villa is strak, kubistisch, heeft weinig of geen ornamenten en is uitgevoerd in moderne materialen als beton, staal en glas.

*De Villa Savoye werd tussen 1928 en 1931 gebouwd in opdracht van het echtpaar Savoye. Le Corbusier werd gevraagd om een weekendhuis te ontwerpen. Het beschikbare perceel lag op een heuvel in **Poissy** met een prachtig uitzicht op de in het dal stromende Seine. De familie had behoefte aan een huis met veel licht en veel vrijheid om de ruimte zelf in te delen. Een slingerend grindpad voert naar de 'witte doos op pilotis'. Op de begane grond bevindt zich de toegangsdeur en de met glas in stalen kozijnen afgeschermd hal. Er is een inpandige opstelplaats voor drie auto's. Verder zijn er op deze laag een dienstruimte, een kamer voor de chauffeur, een was- en strijkkamer en een toilet. Via een wenteltrap, of via een hellingbaan komt men uit op de woonverdieping. Hier bevinden zich de salon, de keuken met bijkeuken, de grote ouderslaapkamer met ligbad, een in steen uitgevoerde chaise-longue, en een boudoir. Verder een slaapkamer voor de zoon en een logeerkamer, alsmede een te delen badkamer. De lichttoetreding vindt plaats via strokenramen. De salon ontvangt veel licht via ramen die uitzien op het terras. Van hieruit kan men verder via de wenteltrap, of via de hellingbaan naar de 'toit-jardin'.*

Pronkstraatarchitectuur

Gran Via in Madrid

Door de bouw van oogstrelende panden, maar ook door het aanleggen van grote avenues en boulevards probeert men de stad meer allure te geven. Vooral bij de grote stadsuitbreidingen aan het einde van de achttiende, gedurende de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw was het 'usance' om dergelijke pronkstraten aan te leggen. Vrijwel elke stad van enige omvang heeft een of meer van dit soort avenues. Hierlangs verrezen gebouwen met allure: in volume, in hoogte en in ornament. In deze gebouwen werden voor die tijd moderne functies ondergebracht: showrooms, bioscopen, restaurants, grand cafés, bankgebouwen, handelskantoren, chique modezaken en luxe appartementen.

*In 1901 werd besloten de Gran Vía in **Madrid** aan te leggen. Het ging om een stadsdeel met een totale oppervlakte van 142 ha. Het project werd in drie fasen opgesplitst. De eerste fase betrof de Gran Vía zelf, die tussen 1910 en 1924 werd gerealiseerd. De tweede fase werd tussen 1917 en 1927 ontwikkeld. Eerst werden meer dan honderd panden afgebroken. Daarvoor in de plaats kwamen imposante gebouwen, zoals hotels, handelskantoren en ook een theater. Het meest indrukwekkend in deze zone is het Telefónicagebouw. De derde fase werd in de jaren dertig gerealiseerd. De Gran Vía is in de loop der jaren steeds meer de avenue geworden van de plaatselijke chique. Het is de plek bij uitstek waar de Madrilenen hun wandeling maken om te zien en gezien te worden. Hier kon men genieten van de nieuwe rijkdom. Hier kon de 'nouveau riche' zich aan het volk tonen. Geen wonder dat zakenlui, grote ondernemers en mensen die op stand wilden wonen hier hun onderkomen voor hun bedrijf of hun huisvesting zochten. Het project was voor de stad een sprong in de richting van hoofdstedelijke allure en internationale erkenning.*

Wederopbouwarchitectuur

Le Havre ná de verwoestingen

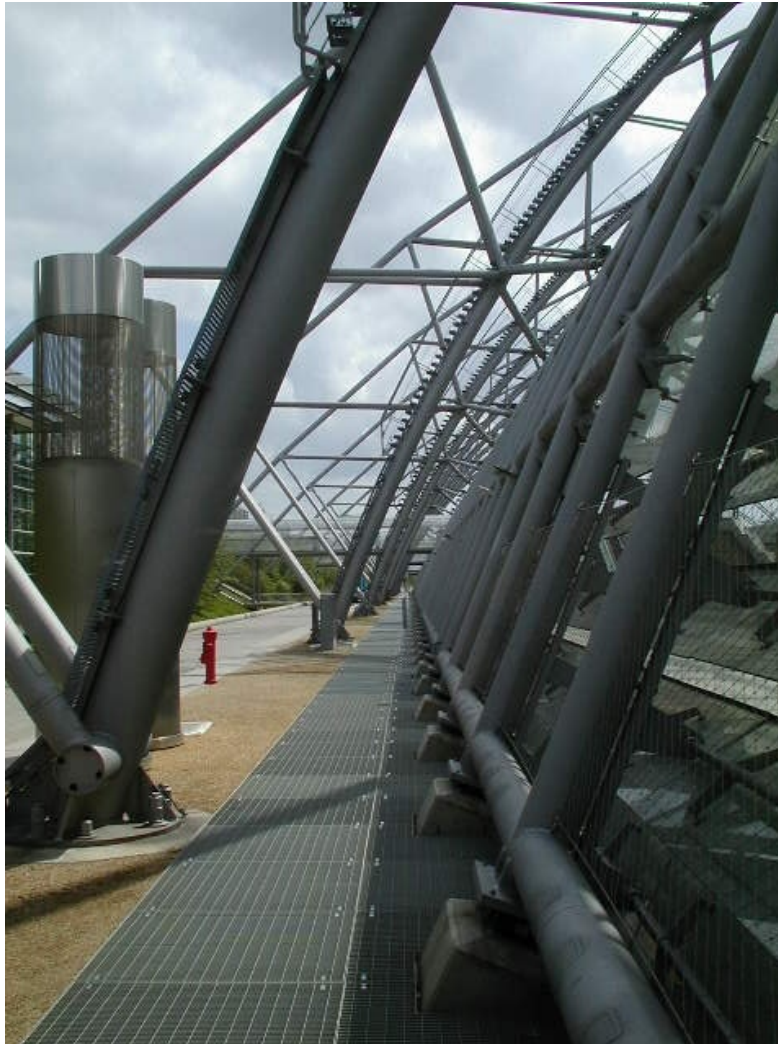

Het begrip 'wederopbouwarchitectuur' wordt zowel in brede als in enge zin gebruikt. In brede zin heeft het betrekking op de gehele architectuur uit de periode 1945-1965; in enge zin op de wederopbouw van stads- en dorpsdelen die door oorlogsgeweld werden verwoest. Na iedere oorlog worden eerst de wonden gelikt. Dan worden acties ondernomen om stad en land spoedig te herstellen. Er is echter verschil in de wijze waarop dit gebeurt. Soms kiest men voor een historiserende wederopbouw: oude structuren en oude bebouwing worden naar het vroegere voorbeeld hersteld. Een andere keer gaat de voorkeur uit naar een nieuwe stedenbouwkundige structuur en naar moderne architectuur.

*Op 12 september 1944 werd **Le Havre** bevrijd. In de voorafgaande oorlogsperiode was de stad 132 keer gebombardeerd. Er waren meer dan 5.000 dodelijke slachtoffers te betreuren en 10.000 panden werden geheel verwoest (de helft van het totale aantal panden). Le Havre was ná de Tweede Wereldoorlog een van de meest sinistere steden van Frankrijk. Van het oude stadscentrum en van grote delen van de uitbreidingen uit de negentiende eeuw was nauwelijks meer iets over. Na de oorlog kreeg het herstel van de haven prioriteit. De wederopbouw werd geleid door de centrale staat. Auguste Perret kreeg in 1945 de opdracht om een wederopbouwplan te maken voor het centrum van de stad. Er werd een 'Atelier de Réconstruction' in het leven geroepen. Het atelier zelf telde nooit meer dan twintig medewerkers. Veel van het werk werd uitbesteed aan plaatselijke architectenbureaus, terwijl Perret als supervisor fungeerde. Het plan bestrijkt een gebied van ongeveer 150 ha. Het heeft een zeer monumentale opzet. Het is gebaseerd op de aanleg van triomfale assen, die op centrale pleinen uitkomen. De centrumfuncties zijn gegroepeerd in een relatief klein gebied. Het plan is een combinatie van een rechthoekig stelsel en een aan de natuurlijke gegevenheden aangepast schema. De boulevards en straten hebben een breed profiel en zijn sterk bepalend voor het karakter van het totale gebied. De twee meest markante gebouwen zijn het stadhuis en de Eglise Saint-Joseph, beide ontworpen door Auguste Perret.*

Jaarbeursarchitectuur

Jaarbeurscomplex van Leipzig

Een jaarbeurs is in feite niets anders dan een jaarmarkt. Aanbieders van producten en diensten tonen hun waar en prijzen deze letterlijk en figuurlijk aan, terwijl geïnteresseerden zich op de hoogte kunnen stellen van wat er wordt aangeboden. Vroeger waren er jaarmarkten in de openlucht. De huidige jaarbeurzen maken gebruik van overdekte hallen of gebouwen. Terwijl men vroeger daadwerkelijk producten kocht op de jaarmarkt, wordt tegenwoordig vaak gewerkt met monsters of het laten zien van enkele, selecte producten. Men neemt de gekochte waar niet meer mee naar huis, maar deze wordt later op het gewenste adres afgeleverd. Een jaarbeurs is voor de handel een interessant gebeuren. Nieuwe producten krijgen via de media extra publiciteit. Bovendien kan men in een gezellige ambiance collega's ontmoeten en ervaringen uitwisselen. Door het grote ruimtebeslag verdwijnen jaarbeursgebouwen uit de binnenstad. Nieuwe complexen worden gebouwd aan de rand van de stad, waar dan vaak naar een combinatie met andere functies wordt gezocht.

*Aan de rand van de stad **Leipzig** is een nieuw beurscomplex verschenen. Van veraf is de 85 meter hoge Messeturm al te zien. Het is een ontwerp van het architectenbureau Von Gerkan, Marg & Partner. Hun projecten zijn vooral gericht op voorzieningen voor grote stromen mensen: luchthavens, stations, parkeergarages en beursgebouwen. Het project in Leipzig betreft een programma waarin moest worden voorzien in veel expositieruimte, maar ook in congres- en vergaderruimte. Het programma omvatte verder een ambachtelijk centrum, een forum, een restaurant, een toeleveringsgebouw en een openlucht tentoonstelling. Het meest in het oog springende deel van het complex is de grote in staal en glas overspannen expositiehal. Ze is bijna 250 meter lang, 80 meter breed en heeft een hoogte van 30 meter. Daarmee is ze de grootste in haar soort die ooit gebouwd werd. Op de benedenverdieping worden de bezoekers ontvangen, wegwijs gemaakt en 'gedistribueerd'. Op de bovenverdieping bevinden zich de expositie- en ontmoetingsruimten. De glashal vormt het middelpunt van een terrein dat verder vijf hallen van 150 bij 150 meter en een congrescentrum heeft. De totaal beschikbare oppervlakte voor de beurzen is meer dan 100.000 m².*

Herstelarchitectuur

Herstel van Amiens

Wanneer steden meerdere malen in korte tijd door rampen worden getroffen, dan komt het voor dat men met het ene herstel nog bezig is, terwijl al weer nieuwe schade wordt aangericht. De herstelwerkzaamheden van de Eerste Wereldoorlog waren nog niet voltooid, of de Tweede Wereldoorlog zorgde voor nieuwe verwoestingen. Dat is het geval geweest in steden van Normandië en Vlaanderen. Dit heeft een enorme impact gehad op de uiterlijke verschijningsvorm van deze steden. Monumenten werden verwoest of zwaar beschadigd. Door een harde restauratie ogen ze tamelijk nieuw. Ze missen een zeker patina. Bij historisch minder waardevolle bebouwing werd gekozen voor nieuwbouw in de eigentijdse sfeer. Het gevolg is een tamelijk contrastrijk geheel van hersteloperaties.

*De stad **Amiens** is zeer gehavend uit de twee wereldoorlogen gekomen. Foto's van ná de Tweede Wereldoorlog laten een vrijwel met de grond gelijk gemaakte stad zien, waarvan alleen nog maar de muren van de grote gebouwen overeind stonden. Ook hier stond men voor het keuzevraagstuk: het terugbrengen van de stad in de oude structuur en verschijningsvorm of het creëren van een nieuwe, moderne structuur. Men heeft niet consequent voor één van beide opties gekozen, maar een middenweg bewandeld. Aan de ene kant werden de monumentale gebouwen gerestaureerd, maar aan de andere kant werd ook voor volledige nieuwbouw gekozen. Dit geldt in het bijzonder voor het stationskwartier. De bekende Parijse architect Auguste Perret kreeg de uitnodiging om voor dit gebied een geheel nieuwe wijk te ontwerpen. Hij koos voor een modernistische invulling. Dit betekent dat de stationswijk van Amiens werd voorzien van een voor die tijd zeer modern stationsgebouw met een groot voorplein. Verder ontwierp hij een moderne woonbebouwing, een hotel en andere commerciële ruimten rondom het rechthoekige plein. Recht tegenover het stationsgebouw realiseerde hij een 104 meter hoge kantoor- en woontoren die bekend staat onder de naam Tour Perret. Het stedenbouwkundige plan van het stationskwartier is strak geometrisch van opzet. Het straalt rationaliteit en zakelijkheid uit. De gebouwen zijn uitgevoerd in het materiaal waarvan Perret de 'vader' was, namelijk gewapend beton.*

Herbestemmingsarchitectuur

Modemuseum in Hasselt

Veel gebouwen verliezen in de loop der jaren hun functie. Ze komen leeg te staan en verval dreigt. Soms leidt dat tot onhoudbare situaties. Niet zelden wordt dan gekozen voor sloop. De laatste tijd wordt men zich er steeds meer van bewust dat monumenten een tweede leven verdienen. Men zoekt naar een nieuwe, eigentijdse bestemming. Voor een groot aantal monumenten is herbestemming dé oplossing, het gebouw kan doorfunctioneren. Soms is de zaak echter gecompliceerder. Kerken, fabriekshallen, watertorens, vuurtorens, steenfabrieken en dergelijke hebben een vorm die zo sterk met hun oorspronkelijke functie verbonden is dat een nieuwe bestemming moeilijk is. Sommige bestemmingen verdragen zich namelijk niet met de aard van het gebouw. Men zoekt bij voorkeur naar 'passende' bestemmingen.

*De architect Simoni heeft bij de herbestemming van het voormalige Grauwzustersklooster in **Hasselt** tot Modemuseum gekozen om de hoofdentree aan de Gasthuisstraat te situeren. Het rechtergeveldeel van het gebouw verkeerde in een slechte bouwkundige staat. Hier heeft de architect een tweetal met natuursteen omlijste sleuven gemaakt. Via deze entree komt de bezoeker in een tamelijk hoge tussenruimte. Bij binnenkomst in het museum heeft men al direct zicht op de ruimte tussen de twee gebouwen van het klooster, een ruimte die vroeger als kloosterhof fungeerde en nu een overdekt atrium is. Maar alvorens in die ruimte te komen, wordt men langs de balie, een museumwinkel en een kleine garderobe geleid. Vanuit het atrium gaat men naar de collectie op de begane grond, op de eerste verdieping en op de zolder. Het atrium is afgedekt met een dak van staal en glas. Om te vermijden dat deze constructie tot een fysieke aantasting van de bestaande gebouwen zou leiden, zijn stalen steunen voor de kap vrij van de oude gevels geplaatst. Deze gevels aan het binnenterrein worden afgeschermd door stalen, geperforeerde platen. Daardoor 'verdwijnt' overdag het zicht erop, maar 's avonds wordt dit ruimschoots gecompenseerd, wanneer als gevolg van de binnenverlichting, de deuropeningen en de ronde bogen op een feeërieke wijze hun contouren tonen. Op de eerste verdieping zijn over het atrium heen twee loopbruggen aangebracht. De houten kapconstructie van de zolderverdieping is behouden gebleven.*

Kapelarchitectuur

Mariakapel in Monte Tamaro

Een kapel is een kleine ruimte voor de aanbidding van een heilige. Een eenvoudig gebouwtje biedt gelegenheid tot gebed en stilte. Kapellen zijn zowel in steden, in dorpen als in bergen te vinden. Het zijn devotieplaatsen die voor veel mensen een steun zijn. Men bidt voor de genezing van een ziek familielid, men zoekt troost na het overlijden van een geliefde, men steekt een kaarsje op om de heilige te vragen om op ouders of kinderen te letten, of men wil eenvoudig even rust en stilte hebben. Een kapel heeft doorgaans een heel eenvoudige vorm. Ze bestaat uit een opstelplaats voor een heiligenbeeld, enkele zitbanken en een plek voor het opsteken van een kaarsje. Van oudsher brengt men daar bloemen en kan men een bijdrage in een collectebus stoppen. Een eenvoudige deur of hekwerk biedt de mogelijkheid om de kapel af te sluiten. Soms hebben kapellen veel meer allure: ze zijn groots opgezet en versierd.

*We moeten terug naar het einde van de vorige eeuw om inzicht te krijgen in de genese van het ontwerp voor de Mariakapel in **Monte Tamaro**. In 1990 ontwikkelde Mario Botta het concept ervoor. De grondgedachte is dat de kapel uit de berg oprijst. Hij ontwierp daartoe een 65 meter lang passerelle-viaduct, dat op het einde van de route bij de kapel uitkomt. Er is zowel een boven-, als een benedenroute naar de kapel. De kapel zelf bestaat uit een cilindervormig volume met een diameter van vijftien meter. De kapel wordt sterk bepaald door de goed in het zicht zijnde belijning van de passerelle. Aan het einde van de passerelle ligt de apsis met erboven een lichtvanger. Aan de zijkanten van de kapel zijn lage ramen met diepe neggen aangebracht. Op de onderkant van de passerelle zijn twee langgerekte cipressen geschilderd die symbolisch de onderdelen van de kapel met elkaar verbinden. Botta heeft voor de kapel speciale meubels ontworpen: een altaar, een lezenaar, krukken en prachtige zitbanken die in keurige rijen achter elkaar zijn geplaatst. De kerk bestaat uit een skelet van gewapend beton. Het beton is aan de buitenkant bekleed met blokken en stroken porfiersteen. Botta heeft samengewerkt met de beeldend kunstenaar Enzo Cucchi.*

Museumarchitectuur

Van Abbemuseum in Eindhoven

Als er één type gebouw is waar architecten zich de laatste jaren op hebben kunnen uitleven, dan is het wel het museum. Het begrip museum is afgeleid van het Grieks woord 'mouseion' en betekent 'verblijfplaats der Muzen'. Al in de Oudheid bestonden er musea. In de Renaissance herleefde de belangstelling voor de klassieke kunst. De rijken der aarde, waaronder wereldlijke en kerkelijke vorsten, verzamelden kunst. Zij brachten deze onder in hun woonverblijven en in hun dienstruimten. Van musea in de moderne zin van het woord kunnen we eigenlijk pas spreken sinds de achttiende eeuw. Toen werd onder invloed van de Verlichting geprobeerd om kunst en cultuur onder het volk te brengen. Het ging aanvankelijk om het toegankelijk maken van privé-collecties. Met de vorming van nationale staten, begon ook de overheid een actieve rol te spelen. Ze ging kunst aankopen en bracht deze onder in speciaal daarvoor bedoelde gebouwen.

*Wie de nieuwbouw van het Van Abbemuseum in **Eindhoven** bezoekt, ontworpen door Abel Cahen, weet zich aanvankelijk niet zo goed raad met de oriëntering. De over twee volumes verdeelde bouw komt in eerste instantie over als een labyrint van grotere en kleinere zalen. De uitgestippelde route zorgt ervoor dat men steeds terugkeert in de grote vide. Deze strekt zich uit van het niveau -1 tot aan de bovenste verdieping. Het licht in deze ruimte komt van twee kanten: van het met 'space frames' ondersteunde lichtdak en een lang, verticaal raam dat uitkijkt op de ruimte tussen de twee nieuwe volumes. De doorkijken vanuit dit raam leveren een spannend beeld op, omdat de rivier de Dommel daar een boeiende symbiose aangaat met het restaurant (inclusief buitenterras) dat in het tweede (minder hoge) volume van de nieuwbouw is ondergebracht. De verbinding tussen de twee nieuwe volumes is gerealiseerd door een geknikte, 'glazige' gang. De nieuwbouw is, zowel van buiten als van binnen, sober in de kleurstelling. De buitenmuren zijn bekleed met grijze, leien panelen, die overigens door hun onderlinge kleurverschillen toch voor kleurvarieteit zorgen. Van binnen is het even helder als simpel: de vloeren zijn donkergrijs en de muren zijn wit.*

Bibliotheekarchitectuur

Kris Lambertbibliotheek in Oostende

Een bibliotheek is een geordende verzameling boeken, tijdschriften en andere informatiedragers. Het doel van een bibliotheek is om boeken en dergelijke uit te lenen, of om in de leeszaal kennis te laten nemen van de inhoud ervan. Tegenwoordig speelt de computer een belangrijke rol. Zij stellen de gebruiker in staat om snel te achterhalen of het gewenste document aanwezig is. Ondanks de computerisering, blijven de bibliotheekmedewerkers bij de dienstverlening een belangrijke rol spelen. Zij zorgen voor informatie, registreren de uitleen en nemen de gelezen boeken weer in. Bibliotheken zijn de laatste jaren veranderd van een in zichzelf gekeerde, stoffige boekerij tot een op een breed publiek gericht informatiecentrum. Samenhangend met deze gewijzigde doelstelling is het programma voor een bibliotheekgebouw aangepast. Er behoren nu ook bij: een leescafé, een voorleeshoek, een zaal voor lezingen en bijvoorbeeld een muziekhoeke.

*De Kris Lambertbibliotheek in **Oostende**, ontworpen door het architectenbureau Felix-Glorieux, presenteert zich in eerste instantie als iets anders dan een bibliotheek. Via een langgerekt pad komt men, terwijl men een driehoekige vijver met een in het water gelegen beeld passeert, bij de entree van de bibliotheek. Men kijkt tegen drie 'loodsachtige' bouwdelen aan die met een tongewelf zijn afgedekt. Het middelste bouwdeel is wat teruggeschoven en bevat een tourniquet die toegang tot het gebouw verleent. In het linker bouwdeel ligt de polyvalente zaal en in het rechterbouwdeel het leescafé. De drie façades van de bouwdelen zijn opgevuld met glasplaten die opgenomen zijn in een horizontale roedeverdeling. Het gebouw is opgetrokken uit een skelet van gewapend beton met betonnen gewelven. Aan de buitenkant is het gebouw bekleed met graniet uit Sardinië (Rose Sarde). In de langgerekte gevels zijn op enkele plaatsen horizontale, geschakelde raamstroken aangebracht, die zorgen voor daglichttoetreding. De zonwering is statisch uitgevoerd in brede, metalen schoepen. Om het daglicht ook van bovenaf binnen te laten komen, zijn tussen de bouwdelen lichtstroken aangebracht. Naast beton en glas, wordt er van een beperkt aantal andere materialen gebruik gemaakt, zoals houten rabatdelen.*

Toevoegingsarchitectuur

Duinenabdij in Sint-Idesbald

Gebouwen blijken in de praktijk vaak niet groot genoeg om nieuwe functies in onder te brengen. Door aan- en uitbouwen probeert men meer ruimte te creëren. Dit is een berucht thema in de architectuur. Hoe groot mag het nieuwe volume zijn? Moet het aansluiten op de bestaande architectuur of mag er een nieuwe architectuurtaal worden gehanteerd? Moeten de materialen van dezelfde soort zijn of moeten ze juist contrasteren? Moet men de opdracht verlenen aan de ontwerper van het hoofdgebouw of moet men juist een andere inschakelen? Het ontwerpen van eenvoudige aan- en uitbouwen wordt wel toevertrouwd aan mensen die geen volwaardige opleiding tot architect hebben gehad. Het resultaat is navenant: ongelukkige aansluitingen, foutieve materiaalkeuze, verkeerde kleurtoepassing, slechte bouwkundige details, enzovoort.

*Het museum van de Duinenabdij in **Sint-Idesbald** is gerestaureerd en ontworpen door het Erfgoedprojectbureau 'Monument in ontwikkeling'. De entree tot het museum en de archeologische site van de Duinenabdij in Sint-Idesbald is ondergebracht in een toegevoegde glazen rotonde, die het karakter heeft van een paviljoen. Het dak wordt gedragen door slanke staanders. Op de begane grond bevinden zich de ontvangstbalie met kassa, de bescheiden museumwinkel en een zithoek met drankautomaat. Vanuit het entreegebouw gaat een weg in de richting van de site en een andere naar het museum. De museale formule is modern en aangenaam. Men komt binnen in een ruimte waar men verwelkomd wordt door een kruisvaarder, die een beeld schetst van de tijd waarin het klooster tot stand kwam. Her en der zijn de vloeren van glas gemaakt om zicht te hebben op de eronder gelegen archeologische resten. In een dertiental zalen, verspreid over de begane grond en de eerste verdieping, wordt een beeld gegeven van het kloosterleven in de Middeleeuwen. Dat gebeurt door middel van een veelheid aan presentatietechnieken: archeologica, posters, touch screens, muurprojecties, kaarten, portretten, schilderijen en maquettes. Er wordt verteld over de wijze waarop men in de Middeleeuwen het land bewerkte, welke ambachten men bedreef, welke arbeids- en productieregels er waren, hoe kinderen speelden, wat de rol van de vrouw was, welke functies de clerus vervulde en hoe met ziekte en dood werd omgegaan.*

Bibliomuseumarchitectuur

Chester Beatty Library in Dublin

Europa kent gebouwen waar belangrijke manuscripten zijn ondergebracht. Men zou dit type gebouw een bibliomuseum kunnen noemen. De naam is wat gekunsteld, maar geeft wel precies aan wat wordt bedoeld, namelijk een ruimte waar zich belangrijke folianten, manuscripten en getijdenboeken bevinden. Het gaat om de schriftelijke dragers van cultuur. Maar deze documenten zijn kwetsbaar. Ze kunnen het daglicht niet goed verdragen, in letterlijke zin wel te verstaan. Ze lopen steeds het risico om te verkleuren en te vergaan. Conservering van deze documenten en zorgvuldige klimaat- en lichtbeheersing van de ruimte waarin ze zich bevinden, is een absolute noodzaak.

*De Chester Beatty Library ligt vlak naast **Dublin** Castle. Het complex bestaat uit twee delen: een gebouw uit de achttiende eeuw en een nieuwbouw. De gebouwen worden met elkaar verbonden door een grote glazen overkapping. Een deel van de kap loopt van de entree tot het punt waar de beide bouwdelen elkaar ontmoeten en een ander deel overkapt de binnenplaats van het u-vormige oude gebouw. De vloer in het atrium is bekleed met antracietkleurige plavuizen. In de vloer is een langwerpige vijverpartij aangebracht met een veelkleurige mozaïekbodem. De muurvlakken van het oude gebouw zijn wit gesaust om op die manier het licht te laten reflecteren in het atrium. De nieuwbouw is uitgevoerd in beton, dat met grijze natuurstenen platen is bekleed. Tussen het oude en het nieuwe gebouw is de verticale ontsluiting van de gebouwen geregeld. De trappen zijn van staal, uitgevoerd in een blauwe kleur. De balustrades van de trap bestaan uit geperforeerde witte, stalen platen. Op de bovenste verdieping is een lichtbrug aangebracht. Op de verdiepingen van de oudbouw bevinden zich expositiehallen, een leeszaal en kantoorruimten. Het nieuwe bouwdeel heeft op de begane grond een ruimte voor audiovisuele presentaties en een conferentiezaal. Ook in dit bouwdeel bevinden de expositieruimten zich op de verdiepingen. Bijzonder is dat er op het dak van de nieuwbouw een 'toit jardin' is aangebracht. Deze is opgebouwd uit verschillende materialen: natuursteen, grint, hardhout en ornamentaal groen.*

Dialogoarchitectuur MAC's in Le Grand Hornu

Sinds wanneer kennen we een dialogoarchitectuur? Met dit neologisme bedoel ik de architectuur die een samenspraak aangaat tussen oud en nieuw. Niet in de vorm van een kleine toevoeging, maar meer in de zin van een eigen gebouw dat qua massa en programma kan concurreren met het bestaande gebouw. Deze dialoog kan zeer spannend en overtuigend zijn, maar ook spanningsloos en teleurstellend. In Europa zien we voorbeelden waar deze opgave goed is opgepakt en tot een verrassend resultaat heeft geleid. Men zou een dergelijk voorbeeld mogelijk niet verwachten in een omgeving die met armoede, stof en gevaar wordt geassocieerd. Ik bedoel de Borinage, een gebied waar vroeger kolen werden gedolven, maar dat nu te kampen heeft met een economische en sociale malaise. Van overheidszijde wordt getracht om door stimulerende maatregelen het gebied uit het dal te halen.

*De toegang tot het Musée d'Art Contemporain in **Le Grand Hornu**, ontworpen door Pierre Hebbelinck, loopt via de hoofdingang van het industrieel archeologische complex Le Grand-Hornu. Van daaruit is via een doorbraak in de zuidelijke vleugel een betonnen loper gelegd naar de ellips van het industriële complex. Daar komt men in de ontvangsthall van het MAC's: een sereen vormgegeven ruimte, waarin het verleden respectvol verstild is en de nieuwbouw zich bescheiden aankondigt. Men treedt even buiten de ontvangsthall en komt dan in het eerste deel van de nieuwbouw. Het gaat om een ruimte waar de vestiaire en het auditorium zijn ondergebracht. Een interessant spel van trappen en hellingbanen geeft de ruimte een bijzonder karakter. Het auditorium is een ruimte van beperkte omvang. Het bevat enkele rijen banken met hoge houten rugleuningen en roept ondanks de 'harde' meubilering een intieme sfeer op. Binnen de structuur van de oudbouw zijn enkele nieuwe expositiezalen ondergebracht. Het gaat om rechthoekige, ogenschijnlijk steriele witte ruimten. De interessantste ontmoeting tussen oud en nieuw vindt plaats in het bouwdeel waar vroeger de mijningenieurs hun kantoren hadden. De expositieruimten worden met elkaar verbonden door statige, luie trappen van natuursteen. Vanuit de ene expositieruimte loopt men eerst via deze trappen naar beneden en dan naar boven om in een andere expositieruimte te komen.*

Reconversiearchitectuur

Kunst- en industriemuseum in Roubaix

Reconversiearchitectuur is een type architectuur waarbij een gebouw niet alleen een nieuwe bestemming krijgt, maar eigenlijk helemaal van karakter verandert. Weliswaar heeft men nog wel het besef dat men in een oud gebouw vertoeft, maar door de gewijzigde functie moet men zich steeds opnieuw rekenschap geven van de oorspronkelijke bestemming. Bij dit soort ingrepen worden de grenzen afgetast van wat een oud gebouw kan hebben. De ingrepen betreffen niet alleen interne doorbraken en aan- en uitbouwen, maar ook karakterverandering door het creëren van een volledig nieuwe sfeer. Het is begrijpelijk dat dit spannend kan zijn, maar er kunnen ook wel eens grenzen worden overschreden. Gevoel en subtiliteit zijn in deze belangrijke waarden, die echter moeten concurreren met functionele eisen en financiële mogelijkheden.

Als men in **Roubaix** door een poort loopt, komt men in een hof, waar zich nog de stomp van een fabrieksschoorsteen bevindt. Aan het uiteinde van het hof bevindt zich de hoofdingang van het museum. Architect Jean-Paul Philippon heeft een hoog oprijzend portaal van staal en glas gemaakt, dat op slanke zuilen rust. In de oude muur van het zwembad heeft hij openingen gemaakt die dienen als balie, garderobe en entree tot het museum en museumcafé. Vlakbij dit café is een museumwinkel ingericht, waar zich nog de citernes voor de waterfiltering bevinden. Direct achter deze winkel komt men in een hal die uitzielt op het binnenhof. Via deze hal werden de baders geleid naar het zwembad, dan wel de badkamers. Het zwembad als zodanig bestaat niet meer. Dat wil zeggen dat slechts een ondiepe, langgerekte waterpartij behouden is als herinnering aan het vroegere zwembad. Uit een grote stenen leeuwenbek spuit het water in het bassin. Langs de waterpartij zijn langgerekte paden aangebracht waarop zich beeldhouwwerk bevindt. De vloeren bestaan uit tegels, met aan de randen van het voormalige zwembad een veelkleurig mozaïek. De wanden op de begane grond en op de verdiepingen zijn bekleed met lichtbeige geglazuurde bakstenen en afgebiesd met een groene sierstrook. Hetzelfde geldt voor de douche- en kleedcabines.

Vedettearchitectuur

Post-OS architectuur in Barcelona

We leven in een tijd waarin architecten als sterren worden gezien. Men heeft ontdekt dat architectuur kan bijdragen aan het imago van de stad en van de opdrachtgever. Plaatselijke architecten moeten steeds vaker concurreren met 'grote namen', met vedetten. Wanneer architecten bewust hun staaltjes van eigen kunnen laten zien (er zijn overigens veel minder vleierende termen voor), dan spreken we van vedettearchitectuur. Bij dit soort architectuur wordt een grote nadruk gelegd op de uiterlijke verschijningsvorm, op het effect, op de enscenering. Sommige architecten hanteren een architectuurtaal die direct herkenbaar is; hun handschrift is meteen afleesbaar. Sommige vedetten hanteren een vaste, andere zoeken een steeds wisselende architectuurtaal.

*Met enig recht kan men spreken van een post-OS-architectuur in **Barcelona**. Niet dat het hier gaat om een herkenbare architectonische stijl, maar het is een term die ik zou willen gebruiken als aanduiding voor de periode waarin internationale architecten in toenemende mate het stadsbeeld bepalen. Terwijl nog gebouwd wordt aan de Sagrada Família en ook de OS-stadsdelen verder ontwikkeld worden, hebben zich in de periode ná de OS nieuwe opgaven aangediend. De gebieden die nu vooral tot (her)ontwikkeling komen zijn: de oude stadsbuurt El Raval, de waterkant, het gebied rondom het grote Plaça Glòries Catalanes en de zuidkant van de Diagonal ter hoogte van het Forum. In ieder van die gebieden hebben internationaal vermaarde architecten opvallende gebouwen gemaakt, zoals Herzog & De Meuron, Richard Meier, Ricardo Bofill, Rafael Moneo en Jean Nouvel.*

Prestigearchitectuur

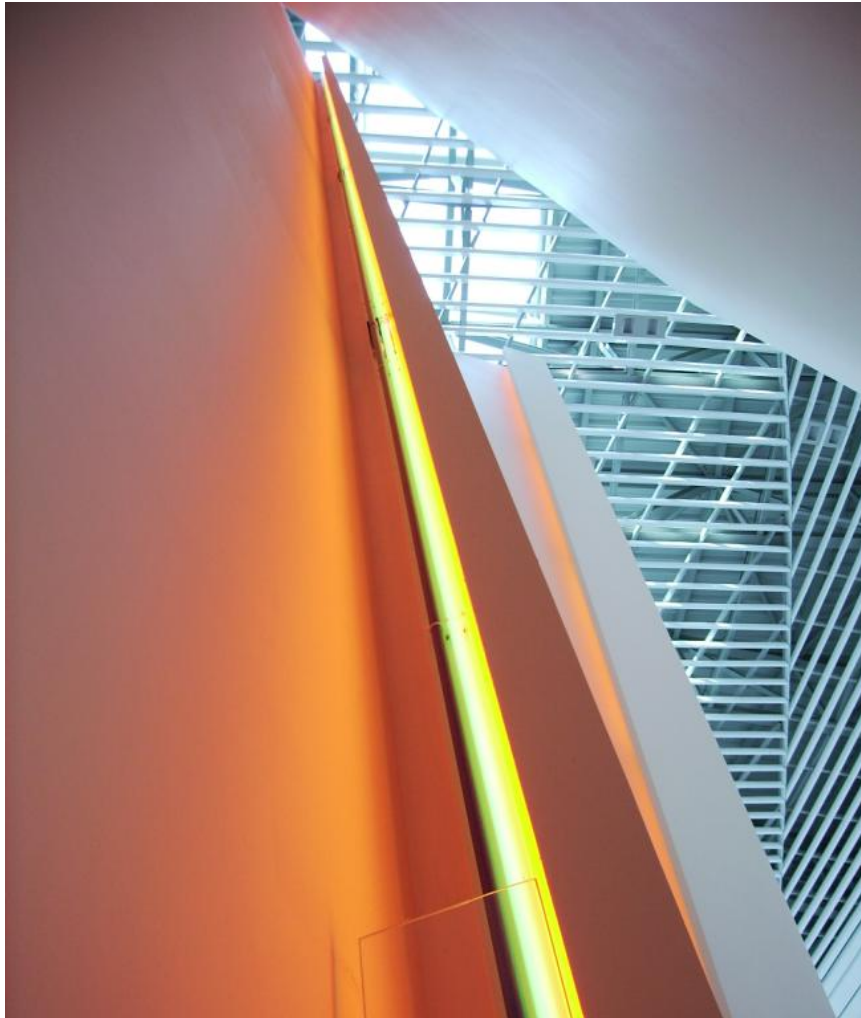
Valencia: stad van kunst en wetenschap

Sommige architectuur heeft vooral tot doel om indruk te maken. De opdrachtgever probeert door middel van dit soort architectuur prestige te verwerven, voor zichzelf of voor de instantie waarvan hij de representant is. Uit de geschiedenis kennen we veel voorbeelden van koningen, keizers en andere hoogwaardigheidsbekleders die door middel van architectuur hun eigen grandeur, of dat van hun rijk, hebben willen benadrukken. In dictaturen gebeurde dit door de alleenheerser die daarmee zijn macht wilde benadrukken. Ook in democratieën komen prestigeprojecten voor, zij het dat deze wat minder megalomaan zijn en daarbij ook de goedkeuring van vertegenwoordigende organen hebben gehad. Sommige gemeenten worden (weer) op de kaart gezet door een ambitieuze wethouder of burgemeester. Men vindt dat de stad een stimulans moet krijgen en denkt dat grootse projecten daartoe een bijdrage kunnen leveren.

*In **Valencia** is een ware Stad van Kunsten in de oeverbedding van de Turia ontstaan. De spraakmakende architectuur is van Santiago Calatrava. De Hemisfèric bevat een planetarium, een laserium en een 3D-bioscoop. De vorm ervan suggereert dat we met een menselijk oog te maken hebben. De diameter van het gebouw is dertig meter. Het bovenste metalen deel is gesloten en lijkt op een ooglid. Het onderste deel is transparant, waarbij de ronde binnenruimte op de iris van een oog lijkt. Een voetpad verbindt dit gebouw met het Museu de les Ciències. In metaforische zin zou men kunnen zeggen dat het om het geraamte van een aangespoelde walvis gaat. De kapconstructie lijkt op een geheel van baleinen. In het karkas van het zoogdier kan men, verdeeld over drie lagen en een entresol, kennis maken met de laatste nieuwtjes op het gebied van de natuurwetenschappen, vooral de biologie en genetica. Het museum is 200 meter lang en 40 meter hoog. Het Palau de les Arts werd in 2002 voor het publiek opengesteld. In dit gebouw worden voorstellingen gegeven op het gebied van muziek en dans. Een vrije interpretatie verleidt tot de gedachte dat het om een uit het water springende dolfijn gaat, die zich elegant als een danser beweegt en daarbij een geluid maakt dat als muziek in de oren klinkt. De Umbracle ligt parallel aan de Hemisfèric en het Museu de les Ciències. In deze langwerpige, open serre zonder glas, is een subtropische tuin aangelegd.*

Groot(s)projectarchitectuur Kirchberg in Luxemburg

Grootse projecten zijn van alle plaatsen en van alle tijden. De piramides van Gizeh, de tempels van het oude Griekenland, de door de Romeinen gestichte steden, de burchten en kathedralen uit de Middeleeuwen, de paleizen van de koningen, de stationsgebouwen van de negentiende eeuw, de wolkenkrabbers van de twintigste eeuw. Al deze gebouwen getuigen van iets wat we groot(s)e projecten kunnen noemen. Initiatiefnemers van deze projecten zijn vertegenwoordigers van de heersende macht. Door de zorg die daaraan is besteed (en ook het vele geld dat ervoor werd uitgegeven), hebben deze gebouwen en stadsdelen een lange levensduur. Veel grootse projecten uit het verleden zijn nu de trekpleisters bij uitstek voor cultuurtoeristen.

*De Kirchberg in **Luxemburg** is een gebied met grootse architectuur. De 'stars' zijn goed vertegenwoordigd. Wandel van zuid naar noord door het gebied en laat je onderweg verrassen door architectuurprojecten. Het begint al direct wanneer je de rode brug overgaat. Twee grote glazen torens van Ricardo Bofill vormen de stadspoorten voor dit nieuwe stadsdeel. Het gaat om twee glazen kantoorstorens, die niet hoger mochten zijn dan het op het Pirelli-gebouw gebaseerde ontwerp van het eerste gebouw van de Europese instellingen, dat in 1966 gereed kwam. Dezelfde Ricardo Bofill heeft het stedenbouwkundige ontwerp gemaakt voor het 'Place de l'Europe'. Aan dit plein is ook de Philharmonie te vinden, een gebouw dat de Franse architect Christian de Portzamparc, samen met Christian Bauer uit Luxemburg, heeft neergezet. Het gebouw valt vooral op door de 823 filigrane zuilen waarmee het omringd is. Een golvend ellipsvormig dak geeft het gebouw een markant en speels karakter. Loop wat verder door, langs een ouder gebouw, en kom uit bij het 'Musée d'Art Moderne Grand-Duc Jean'. Het is een ontwerp van architect Ming Pei. Het gebouw wordt bekroond door een glazen piramide. Achter dit gebouw ligt een restant van de oude verdedigingswerken met de welluidende naam: 'De drie eikels'. Dit bastion is gerestaureerd en aangepast door de Luxemburgse architect Robert Becker. In dit gebouw is een vestingmuseum ondergebracht.*

Hoogbouwarchitectuur FiftyTwoDegrees in Nijmegen

Een aantal jaren geleden was er veel weerstand tegen hoogbouw, vooral in of nabij historische binnensteden. Hoogbouw werd gezien als horizonvervuiling. De bestaande stadssilhouet werd als norm gehanteerd. In steden met weinig historische bebouwing staat men doorgaans ruimhartiger tegenover hoogbouw. Rotterdam heeft al een aantal decennia geleden gekozen voor de ontwikkeling van een nieuwe skyline. Andere steden in Nederland volgen. Hoewel er sprake is van een kentering, getuige de gemeentelijke hoogbouwnota's, moet men toch constateren dat hoogbouw altijd tot discussie leidt. Voor- en tegenstanders hebben hun eigen argumenten, die moeilijk met elkaar te verenigen zijn. In steden waar vóór hoogbouw wordt gekozen, blijken bepaalde stadsdelen de voorkeur te genieten: stationsgebieden, toegangswegen, rivieroever, universitaire campussen en ontwikkelingscentra bij spoorlijnen.

FiftyTwoDegrees in Nijmegen van het architectenbureau Mecanoo (Francine Houben) is het nieuwe 'landmark' van Nijmegen. Men kan letterlijk, nóch figuurlijk om het project heen. Het programma van eisen voor het totale project is zeer uitgebreid: kantoren, laboratoria, conferentieruimten, een black box met digitaal theatercongrescentrum, hotel, winkels, appartementen, fitness, wellness, restaurant, parkeren, enzovoort. De eerste fase behelsde de bouw van de hoge schijf geplaatst op een fraai vormgegeven onderbouw. Deze onderbouw bevat twee lagen voor parkeren en strekt zich uit onder het talud dat de hoge schijf omringt. Het op de parkeerlagen aangebrachte gazon loopt schuin op naar het gebouw. De entree, in de vorm van een plaza, ligt aan de voet van de hoge schijf. Deze is imposant vormgegeven door hem twee verdiepingen hoog te maken. Het uitnodigend gebaar van de entree wordt extra geaccentueerd door transparante glazen puien. Door het aanbrengen van een mezzanine in de hal ontstaat een interessant ruimtelijk spel. Het gebouw telt bovenop de entree 17 lagen. De constructie bestaat uit een stalen skelet met vloerdelen van voorgespannen beton. De huid van het gebouw wordt gevormd door aluminiumplaten en glas. In totaal is het gebouw circa 86 meter hoog, inclusief de onderbouw.

Colofon

- Bron: Prof. dr. Nico Nelissen, *Hart voor Architectuur in Europa; een 'kleine tocht' door de geschiedenis*, Nijmegen, 2006, ISBN 90-807857-2-5